

Egy fakult fénykép üzenete

PALÁNKI SÉTA JUHÁSZ GYULA NYOMÁBAN

Az anakronizmus olykor megbocsátható...

Állunk a hajdani Ipar utca rakparttal ölelkező szakaszán, nézzük a Tiszát, a kecses sírályok zuhanórepülését, viszonzozuk a szemközi lakótelep hunyorgó köszöntését és... az óriás elődről" beszélgetünk.

Juhász Gyuláról, aki 104 évvel ezelőtt köhajtásnyira tőlünk, a mai sebészeti klinika helyén álló 13-as számú házban született, és 54 év meg két nap múltán 1937. április 6-án vetett véget szenvedésének.

A múzeum előtti ravatalról készült fénykép főalakjai, családunk tagjai kristálytisztán rajzolódnak ki emlékezetemben. Ha behunom a szemem, látom nagyapám karcsú alakját, amint jobb kezével belekarol arcát fátlyollal elfedő dédnagyanyámba. A Jókai-lepellel letakart tölgyfakoporsó mellett álló édesanyámat, és öccsét, aki a hétévesek ösztintéségével az arcán kérdezi: emberek, miért szomorkodtok? Csak *Simon mester* fotográfiájának hollétéről nem volt sokáig emlékképem. Még foszlány, töredék sem. Az emlékezet idegesítő fehér foltját a minap nagyapám katonaládájának megpillantása oszlatta szét. A fakult fénykép bensőséges hangulatú családí összejövetelekre emlékeztetett. Nagybátyámmal tett palánki sétánk alkalmával több mint száz esztendő krónikáját elevenítettük fel.

A pénz értékét nem ismerte

...apámtól tudom, hogy ott-hon mindig úgy kezelték Gyula bácsit, mint egy gyereket — mondja Juhász Endre. — Semmit nem lehetett rábízni; üzletben sohasem járt, a pénz értékéről fogalma sem volt. Fizetése kávéházra és szivarra ment el, Villamosra nem szállt, esernyő csupán egyszer volt a kezében. Kesztyűt nem húzott, mert idesítesse...

(Nem mondok ellent, ugyanis különcségeről és félszagségeről sokat hallottam. Említem is legendás „bevásárlásait”, melyek végén üres zsebbel és szatyorral tért haza. A boltba röstellt bemeni, a pénzt a csatornába dobta. Másokkal is került a találkozás. Keresztanyám házukba látogató barátnői elől egy alkalommal az ajtó mögé bújt. Fülíg vörösödve vette tudomásul búvóhelye felfedezését...)

...a zárkózottság az ő esetében csalóka! Rajongásig szeretett testvéreit, jöllehet tizennégy évvel volt idősebb öccsénél. Azaz amikor apám még óvodába járt, akkor ő már az egyetem padjait koptatta. A karácsonyi, a húsvéti és a nyári szünetre sohasem érkezett haza ajándék nélkül. Leginkább könyvvel szerzett örömet. Kiss József lapjának, a „Hét”-nek minden számában megjelent egy-egy karcolat, gyakorta Molnár Ferenc tollából. Ezeket ő olvasta fel, miközben együtt nevetett velük.

Íhletet adó séták

(Nagyapám pedig hálából csendben maradt, ha versírás következett. Elmondása szerint hosszabb-rövidebb séta után ült íróasztalhoz, majd azt követően gyorsan papírra került a vers vagy egyéb írásmű. A végső formába öntés előtt rendszerint még egy kiadós séta következett a szobában. Volt, amikor csak egy vers készült el, máskor ötöthatot is papírra vetett. Bizonyára régebben érlelődő gondolatok keltek bennük életre. Ezután következett a tisztázás, gondosan egyformára vágott fehér lapokra, tiszta, jól olvasható írással.)

(A Juhász Gyula-temakörből elszakíthatatlan rejtélyes betegsége. Valóban különös kórról van szó. Voltak napok, amikor derű költözött az arcára. Ilyenkor mindenki fellelegzett, reménykedett, hogy megtört a varázs, ismét alkothat. Makói tanársága idején, a 20-as évek vé-

gén egyre reménytelenebbnek ítélte helyzetét. Nemhogy a pesti, de még a szegedi áthelyezésére sem volt remény.)

„En már a mindig szomorú nagybácsit ismerhettem meg. Náluk lábujjhegyen kellett járnom. Nagyanyám jelezte érkezését, mire Gyula bácsi intett, hogy bemehetek hozzá. Megcsókolt, leültetett, majd sétálni kezdett. Ma is az arcomon érzem szakálla szúrását, látom mélyenülő szurokfekete szemeit.”

Kételyek marcangolták

(Környezetének többször is kifejtette azon véleményét, miszerint egy 50 éves lírai költőnek nincs létjogosultsága. Ebben a korban már valami nagyot kellene alkotnia, de érzi, erre egészségi állapota miatt már képtelen. Ilyen és ehhez hasonló kételyek marcangolták, melyek lassan felőrölték idegrendszert.)

...nem kellett iskolába mennem, ráadásul kaptam egy csudaszép fekete cérnakesztyűt. A ravatal után feketepemzlis lovak húzták a kocsinkat a temetőbe, ahol a cigányzenekar olyan szépen húzta: „Most van a Nap lemenőben...” Hétévesen éltem meg a tragédiát...

Már a múzeum lépcsőin állunk, nézzük a várost, 1987 Szegedjét. Trolibuszok, autók száguldanak a hídon. Ebben a pillanatban hihetetlen, hogy félv-százada e helyütt koporsó állott. Koporsó, amely Juhász Gyula testét őrizte.

A Tisza felől tiszta, friss levegő süvít. Kéd tereedik a hídra, s pillanatok alatt fátylat von a dóm elé. Csend van a parkban és bennünk is. Megint szembe jutnak a színehagyott fénykép főalakjai.

Holnap a Belvárosi temetőben teszünk sétát...

THÉKES ISTVÁN

Anyám hitte...

sorssal. Hogy teljesítse küldetését, az anyaság küldetését, amivel tartozik magának, a párjának, az életnek. Mert az életet csakis az élet viheti tovább. Csak az képes győzedelmeskedni az ellenségeskedés, a háborúskodás, a halál felett. Csak az élet, s a beléje vetett reménykedés és hit képes megteremteni a békességet; mindennapi emberségünk igazi terénümát.

Anyám hitte a világpusztító és lélekromboló napokban is, hogy élet, életek kellene a békéhez. Hogy bekérje az élettel kell szövetkeznie. Ezért fogant meg benne a reményvesztést sugalló, emberpusztító háború kellős közepén a születésem gondolata, vajódott keserves bizonytalanságban az életadás lehetőségét hazaremlélve, hozva, s szült meg a béke korszakának újszülöttjeként. Az emberbe vetett hit és akarat új nemzedéke, a béke nemzedéke tagjaként. Háborús fogantatású békekövetként. Sőt, békebiztosítékként. Ezért szült meg engem.

És igyekezett erre is nevelni. Fogantatásom pillanatától annak a felelősségnek tudatában, hogy rajta — s a szűkebb családon is — múlik, hogy olyan ember legyen belőlem, ki meg tudja élni a békét. Olyan ember, kinek van ehhez reménye, hite, akarat, cselekvőkészsége — embersége.

Egyszer, egyetlenegyszer beszélt nekem erről Anyám. És szava — elnyomva a temetésen kongó lélekharang szavát is — máig visszacseng bennem. Újra meg újra tudatosítva, megerősítve, hogy miért, mire születtem, mi a feladatom s

küldetésem az életben, az élethez. Felfogom, tudom és — azt hiszem százezernyi kortársammal együtt — egyre nehezebben élem.

Mert megélni a békét mostanság mind nehezebbé válik. Fogyatozik a belső erő, a remény, a hit, az akarat, a cselekvőkészség — az emberség. Egyre kevesebb a nyugalomunk, több körülöttünk a nyílt vagy alattomos ellenségeskedés, szaporodnak a napi maszkok kis háborúk, a lélekölő — s ezzel emberölő! — konfliktusok. Amik tán az újabb világégésnél, a nukleáris háborús fenyegetettségénél is rémisztőbben hatnak — éppen azért mert naponta csattanak rajtunk — békeőrző emberségünkre. — S amiken elgondolkodni legalább ezekben az emlékezn kötelező napokban ildomos lenne minél többünknek.

Mert nem erre szült bennünket az anyánk! Mindenki édes szülője azt hitte, akarta — valószínűleg — amit az én Anyám. Miért tagadjuk, cáfoljuk, vonjuk kétségbe hitüket és akaratukat — azaz azt, mit moráljuk jelentett és jelenthetne — egyre gyakrabban a saját életvitelünkkel és hitehagyott erkölcsainkkal? Miért van az, hogy egyre kevesebben tudunk a mindennapjaink békéjét biztosító étellel belső tartásból szövetkezni? Miért a lelki békétlenségünk és a környezetünkkel való hadakozás fokozódása? Hová vezet? Nevezhetjük-e a béke korszakának azt, hol el-elfelejtik, hogy csak hittel, erkölcsi értékekkel, emberi tartással biztosítható a békesség?

Egyre többünket győz meg arról az élet, hogy nem. A békekorszak ember ember elleni háborúságaiban azért kellene anyáink hitére térni — s az életünkkel, a sorsunkkal a valószínű békességre szövetkezni.

SZABÓ MAGDOLNA

ÁRPÁS KÁROLY

hommage

milyen volt bőre hamva, nem tudom már,
de telenként a havas gyerekek
emberteremtés hideg tüze után
ha érik arcom: rá emlékezek

HERMIA

Zöldi Vilmáról születésének centenáriumán

Juhász Gyulát *egyszereimű* költőnek tartják. A *Milyen volt...* és az *Anna örök* című versei a legismertebbek, s ezek meg a még Annáról, Annához írott mintegy hetven költeménye azt a látszatot keltik, hogy a váradi színész, Sárovari Anna nemcsak örök, hanem egyetlen műsója is volt a boldogtalan, viszonzatlan szerelem poétájának. Bizonyos, hogy Anna emléke holtáig kísértte Juhász Gyulát, de életrajzában adatai kívül költészete is tanúság, hogy Annán kívül — előtte is, utána is — más nők is szerelemre és versre ihlették.

Zöldi Vilma alakja és szerepe azért is veszett homályba, mert a neki, róla írott versek kép- és hasonlatkincse szinte teljesen azonos az Anna-versekével, s így még az irodalomtörténészek sem tudták őket szétválasztani. Többször is kiadták az Anna-verseket; 1963-ban a Magyar Helikon, 1970-ben a Szépirodalmi, 1982-ben a Helikon Kiadó, s mindegyikben ott vannak a Zöldi Vilmának, Zöldi Vilmáról született legszebb szerelmes versek. Még jó, hogy a *Hermia* címűt nem vették föl...

Az 1919-ben keletkezett *Szerelmem?*, *Szöke fény*, *Tájkép*, *Szép csöndesen*, *Tápién*, *Tovább*, *Emlék* stb. — valamennyi Zöldi Vilma székeségének íhletésére fakadt a költő lelkeében. S bár az Annánál szebb — és mindenképpen műveltebb, megértőbb — színész egyet- len évad után eltávozott Szegedről, ez az év nem akármilyen volt Juhász Gyula életében: a forradalmak és a fölülkerekedő ellenforradalom éve. Ezért fonódott össze emlékezetében a magyarságnak és személy szerint neki is oly sokat ígérő két forradalom és a hite szerint ígértes szerelem: *Oly szép is volt ez a nyáreji álom* — írta *Búcsú Robin pajtástól* című versében. A *nyáreji álom* Shakespeare *Szentivánéji álom* című drámájának címváltozata: ennek Hermia szerepében ragyogott a szegedi színház rivaldafényében Zöldi Vilma, s ennek Puckja volt az idézett vers címzettje, Bányai Irén, Zöldi Vilma barátnője.

Zöldi Vilmát Makón ismerte Juhász Gyula. Az ifjú színész — Zöldi Mártonnak, a századfordulón jól ismert, népszerű tárcáírónak kisebbik lánya — 1906-ban lépett először színpadra a Nép-színházban. Néhány év után vidéki társulatokban játszott, így 1916-ban Makón is. Juhász Gyula *Makói emlék* (1922) című cikkében idézi a Hollós Kornélia Színházat, amelyben először látta meg — Hermiát.

Zöldi Vilma 1918 őszén lett a szegedi városi színház tagja. Neve Juhász Gyula tollát 1919. február 9-én bukkan föl: dicséri az *Arva László király* címszerepében. Ekkor kezdődhetett közelebbi ismeretségük. Március 7-én egy irodalmi estén a színész a költő verseit szavalta. Április 5-én Juhásznak *Április* címmel karcolata jelent meg a Délmagyarországon. A tavaszi hónap dicséretét zengve írta le: „bennem született a nő, aki oly kedves szívemnek...” Zöldi Vilma a költővel egy napon, április 4-én született, négy évvel később.

Május 24-én a Színházi Újságban önálló portrét is írt Juhász Gyula Zöldi Vilmáról. Fölsorolta szerepeit, alakításait, beteljesületlen szerepvágyait.

Közben, áprilisban, Juhász Gyula volt Baróti Józseffel és Ocskay Kornéllal a színházi direktórium tagjaként a voltaképpeni színgazgató. Ő tűzte műsorra kedvelt Shakespeare-drámáját, a *Szentivánéji álomot*, amelynek „klasszikus pompájú Hermiáját” Zöldi Vilma játszotta. Ez az alakítása a költőnek örökké emlékezetes maradt.

Július 3-án Juhász Gyula jelentette be a szegedieknek, hogy Zöldi Vilma és Bányai Irén itthagynja Szegedet, bár a francia kordon miatt akkor még nem tudtak a fővárosba utazni.

Ezekben a hetekben születtek a legszebb Hermia-versek: a búcsúszáznak tudatában tehát. Az első volt a *Szerenád*:

A balkonodra szállt a néma est,
Ez a nagy, bús fekete madár,
S eltakarta székeségedet.

S követte őket a többi, amelyekel részben már fölsoroltam; csaknem mind az Anna-verseket is jellemző költői képekkel, metaforákkal, hasonlatokkal. *Annák, szerelmek* (1938) című könyvcskemben fölsorakoztattam ezeket s más párhuzamokat is, amelyek Juhász költészetének sajátosságai. Így a *Tápién* című költeményének tájleírásában megmutatkozó, jellegzetesen Juhászra valló kifejezéseket, szemléletet.

Augusztus elején Zöldi Vilma fölkerült a fővárosba. *Tovább...* című versében a költő így vált el tőle:

És tőled is búcsuzom, asszonyom, már,
Ki nem voltál egy percre is enyém,
Csak voltál bálvány, balga hitnek oltár,
És voltál álom, és voltál remény.

Zöldi Vilmának a költőhöz írott tucatnyi leveléből szerelmet ugyan nem, de barátságot, megbecsülést kiolvashatunk. Pestről panaszkodott Juhásznak: „minden porcikámmal vágyom vissza Szegedre...” 1920 nyarán Szombathelyre, ősszel Hódmezővásárhelyre szerződött. Innen telefonon hívhatta a költőt:

Hallom a hangod messze, mélyből,
Egy régi nyárból száll felém,
Egy mámoros és fényes éjből
Dalol, mint álom és remény.

Hallom a hangod, selyme simi,
Bársonya borzongat megint...

(Telefon)

Azután Zöldi Vilma is eltűnt Juhász Gyula életéből. Mint Sárovari Anna és Eörsi Júlia.

Mint a legtöbb nő, akinek sorsa rövid időre is összekapcsolódott a költővel, 1927-ben ő is eldobta magától az életet. Mint Sárovari Anna és Kilényi Irma. S mint — most ölvén éve — Juhász Gyula.

Mert legszomorúbb nekem
Ez a nyár volt a legszebb,

— dalolta a költő *Szeptember aranya* című költeményében még 1919-ben. E szomorúságban benne volt a Zöldi Vilma iránti fájón szép szerelem s a forradalmak ugyancsak fájón szép emléke.

PÉTER LÁSZLÓ